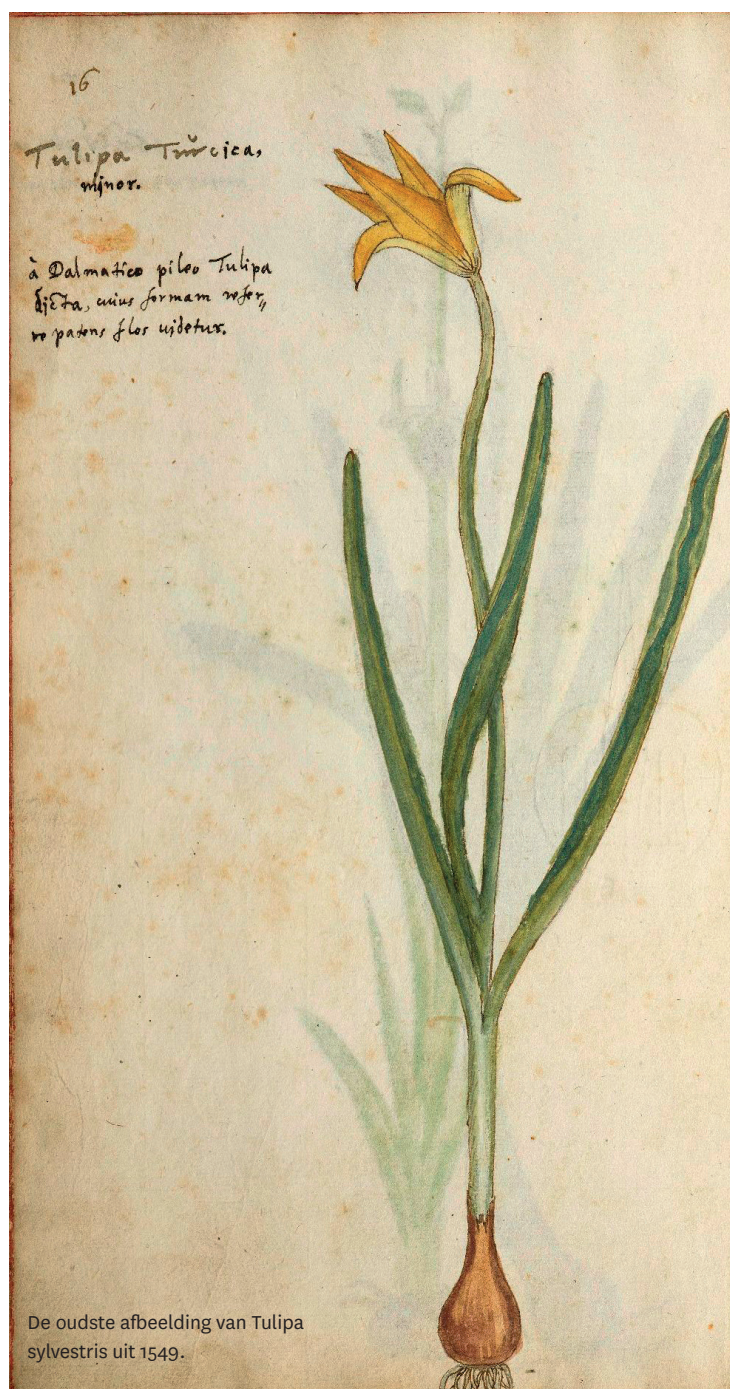

De reis van de bostulp in kaart gebracht

Tulpen komen uit Turkije. Een korte zin met een lang verhaal. Want om welke tulpen gaat het dan? En via welke route arriveerden deze tulpen in ons land? Van één tulp is nu duidelijk welke route er is afgelegd. Vanuit het noorden van Italië en het zuiden van Frankrijk begon *Tulipa sylvestris* midden 16e eeuw zijn reis naar het noorden, zo ontdekte Anastasia Stefanaki.

Tekst: Arie Dwarswaard | Fotografie: René Faas

Binnenkort bloeien ze weer: de intens gele en zoet geurende bostulpen (*Tulipa sylvestris*). Hoewel de aanduiding bostulp duidt op een tulp die in de bossen groeit, houdt deze soort toch meer van een open landschap. States en stinzen in Friesland voldoen daaraan en ook de wijngaarden in Frankrijk. De bostulp komt niet van oorsprong uit Nederland, maar is vanuit Italië en Frankrijk hier terechtgekomen. Maar wanneer vond die reis plaats, wie speelden in die reis een rol en is Italië wel het land van herkomst? Op die vragen heeft postdoc Anastasia Stefanaki de afgelopen tijd een antwoord gezocht en gevonden.

OUDSTE AFBEELDING

Stefanaki voert het onderzoek uit in opdracht van Wageningen UR. Ze kwam daar in contact met emeritus-hoogleraar Willem van Riemsdijk, die na zijn verhuizing naar Stiens geïntrigeerd raakt door het verhaal achter de bostulp. Hij ondersteunt dit onderzoek dat ze voor Wageningen UR en Naturalis uitvoert en waaraan ze in 2020 is begonnen. Maar waar begin je? “Ik ben gestart met het bekijken van boeken uit de 16e eeuw. De eerste publicatie in de Nederlanden over *Tulipa sylvestris* staat in het boekje *Florum et coronarium* van Rembertus Dodonaeus uit 1568. Hij beschrijft de kleur en als gebied van herkomst het Franse Narbonne. Ook is er een houtsnede te zien, die duidelijk de kenmerken van

deze tulp laat zien. Deze houtsnede is gebaseerd op een exemplaar van deze tulp die enkele jaren eerder al bloeide bij Karel van Sint Omaars uit Moerkerke bij Brugge, die in die tijd de opdrachtgever was om een enorme collectie afbeeldingen te laten van planten en dieren, nu bekend als de Libri Picturati. Dus midden jaren zestig van de 16e eeuw bloeide er al een tulp in de Nederlanden, en wel de bostulp.

Vanuit deze publicatie kon ze nog wat verder terug in de tijd. Zo bleek dat de allereerste afgebeelde tulp in West-Europa *Tulipa sylvestris* is. Het was de arts Johannes Kentmann die in 1549 een verzameling afbeeldingen samenstelde van zo'n tweehonderd planten. In deze Codex Kentmanus zitten twee afbeeldingen van deze tulp. Op basis van het watermerk van het papier waarop deze tulpen staan afgebeeld, was al duidelijk dat een ervan is gemaakt toen Kentmann voor zijn studie in het noorden van Italië verbleef, onder meer in Padua en Bologna. Hij noemt in een korte beschrijving deze plant *Tulipa turcica* en vermeldt dat de Turken deze plant in hun eigen taal *Tulipa* noemen. Conrad Gesner leent deze codex en neemt de afbeelding van *Tulipa sylvestris* over.

ITALIAANSE BRONNEN

Niet alleen Kentmann ziet deze tulp in Italië bloeien. Er zijn meer bronnen die naar dit land verwijzen. Stefanaki: "Clusius schrijft dat hij de bollen van deze tulp heeft ontvangen van Ulysse Aldrovandi. In 1576 beschrijft De Lobel als eerste de Italiaanse bostulp. En Pietro Antonio Michiel beeldt een hele bijzondere variant van *Tulipa sylvestris* af, namelijk een gevuldbloemige. Hij schrijft dat hij deze tulpen in Bologna en op de berg Santo Angelo in de Abruzzo heeft zien bloeien."

VARIATIE

Na het bestuderen van vroege teksten en afbeeldingen viel het haar op dat er verschil lijkt te bestaan tussen de Italiaanse en Franse herkomsten. "Er zijn sowieso twee varianten van deze tulp. De eerste is *T. sylvestris ssp sylvestris* en die kwam voor in de tuinen in Italië, terwijl *Tulipa sylvestris ssp australis* in de bergen van Italië en Frankrijk groeit. Belangrijk zichtbaar verschil tussen beide is dat de tuinvorm bloemblaadjes heeft die aan de buitenzijde geel zijn, terwijl de bergvorm aan de buitenkant rood is. Bovendien is de tweede vorm kleiner dan de eerste. Clusius schrijft dat al in zijn boek *Rariorum plantarum historia* uit 1601."

Maar hoe is na te gaan of er ook sprake is van een genetische variatie? "Bekend is dat de subsoort *australis* diploïde is en de subsoort *sylvestris* tetraploïde. Dat hebben we geverifieerd met ons onderzoek aan planten die in Bologna en de Franse Cevennen groeien, de twee oorspronkelijke groeiplekken van de bostulp. Wat we nog willen onderzoeken is de relatie tussen deze twee subsoorten op DNA-niveau. Zijn ze terecht als twee ondersoorten erkend of zijn het toch twee aparte soorten? Dat kunnen we nagaan aan de hand van exemplaren die in enkele oude herbaria zitten. Ik mocht een heel klein beetje van die tulp gebruiken om DNA-onderzoek te laten uitvoeren. Ook gebruik ik hiervoor verse bladeren van bostulpen uit Nederland en groeiplaatsen uit Europa." Dat deel van het onderzoek loopt nog. Ze hoopt dat dit extra

Anastasia Stefanaki ontdekte dat er in het midden van de 16e eeuw meermalen over *Tulipa sylvestris* werd geschreven.

Tulipa sylvestris komt in Nederland al enkele eeuwen voor, onder meer in Friesland bij diverse states en stinzen.

bewijs oplevert voor haar stelling dat er al in de 16e eeuw sprake was van twee ondersoorten van de bostulp. Beide zijn overigens naar Nederland gekomen in de 16e eeuw.

STINZEN

Sinds wanneer de bostulp bij stinzen voorkomt, is lastig te zeggen. De oudste vermelding is de *Flora Batava* uit 1828, waarin schrijver Jan Kops verwijst naar een aantal plaatsen in Friesland waar deze tulp voorkomt, zoals Ferwerderadeel en Weidum. Ook rond Hoorn komt deze tulp dan voor. Verder vermeldt Kops dat deze tulp al door een Six bij slot Hagestein is gevonden in 1776 en daar vijftig jaar later opnieuw werd aangetroffen.

Blijft over de vraag hoe het met *Tulipa sylvestris* zit die in Nederland worden geteeld. Volgens Stefanaki is dat de tetraploïde vorm van *T. sylvestris*. Die is forser en bloeit rijker.

Ze hoopt in augustus haar onderzoek af te ronden. Dan zal het reisverslag van de bostulp helemaal in kaart zijn gebracht. Ze benadrukt dat de digitale wereld bij dit onderzoek enorm heeft geholpen. "Ik kan gewoon vanuit mijn werkkamer allerlei boeken uit de 16e eeuw bekijken. Als dat alleen maar had gekund door deze boeken in hun eigen bibliotheek te bezoeken, dan was, zeker na deze coronatijd, het onderzoek nog lang niet afgerond geweest. Nu kon ik heel gemakkelijk terug naar de bron en dat heeft dit onderzoek enorm versneld." ♦